

УДК: 371.214.114:631.164/.165:330.131.5:631.14:633.63

НАЙДА А.В., аспірант

Одеський державний аграрний університет

## МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

У статті розглянуто основні методичні підходи до оцінки економічної ефективності розвитку сільськогосподарських підприємств та цукрових заводів.

**Ключові слова:** ефект, економічна ефективність, розвиток, критерій оцінки ефективності.

In the article the main methodical approaches to economic efficiency valuation of agricultural enterprises and sugary factories development are considered.

**Keywords:** effect, efficiency, development, criterion of valuation.

**Вступ.** За сучасних умов ситуація розвитку бурякоцукрового виробництва залишається складною. Збитковість більшості сільськогосподарських підприємств є наслідком низької ефективності їх діяльності. Підприємства галузі мають велику заборгованість перед постачальниками, бюджетом, з оплати праці. У них недостатньо фінансових ресурсів для забезпечення необхідного рівня інтенсифікації виробництва, оновлення матеріально-технічної бази.

За останні роки на державному рівні вжито певних заходів для подолання аграрної кризи. У даний час сільське господарство є галуззю з низьким рівнем оподаткування і пільговим режимом кредитування. Однак сільськогосподарське виробництво як вид бізнесу й надалі відзначається нестабільністю та ризикованістю, не гарантує швидких і достатньо великих прибутків. Тому новітні адаптаційні та інноваційні процеси, що відбуваються в аграрному секторі України внаслідок переходу до ринкових відносин та вступу до СОТ, зумовили необхідність пошуку відповідних методичних підходів до оцінки економічної ефективності розвитку бурякоцукрового виробництва, актуалізуючи цю проблему для науковців і практиків. Розробкою методичних підходів до оцінювання економічної ефективності виробництва АПК займалися П.С. Березівський, М.В. Білошкурський, В. Воронін, Т.С. Голубєва, П.Т. Саблук, С.І. Канцевич, А.Ф. Кіт, П.В. Круш, П.А. Лайко, М.А. Латинін, П.С. Лоза, І.О. Макаренко, В.І. Мацибора, С.В. Мочерний, В.Н. Некрасов, Й.М. Петрович, В.І. Подвігіна, С.Ф. Покропивний, І.В. Попович, Г.В. Савицька, О.М. Семенів, Б.М. Сердюк, А.В. Шегда та інші.

**Постановка завдання.** Метою статті є вивчення та вдосконалення методичного забезпечення щодо оцінювання економічної ефективності розвитку підприємств цукробурякового виробництва для їх виживання в реаліях ринкової економіки та інтеграції у світову економічну систему.

**Результати.** Визначальним фактором економічного і соціального розвитку суспільства є підвищення ефективності функціонування підприємств агропромислового виробництва. Поняття економічної ефективності підприємств як універсальної для всіх видів економічної діяльності категорії характеризує

успішність підприємства як суб'єкта бізнесу, джерела доходів для його власників. Так, В.І. Мацибора вказує, що економічна ефективність його сільськогосподарської складової означає одержання максимальної кількості продукції з одного гектара земельної площі при найменших затратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції [1]. В.Н. Некрасов та С.В. Мочерний вважають, що «економічна ефективність – це досягнення найбільших результатів при найменших затратах живої й уречевленої праці...» [2]. З точки зору В. Вороніна, «...ефективність включає не тільки співвідношення витрат і результатів виробництва, але і якість, корисність продукції для споживачів, що відповідатиме їхнім потребам». При цьому підвищення якості сільськогосподарської продукції вимагає додаткових затрат живої і уречевленої праці [3]. Проте в економічній літературі відсутній єдиний підхід до оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Відмінності у підходах вчених, що досліджують цю проблему, впливають в основному з різного розуміння критеріїв ефективності.

Для оцінювання економічної ефективності виробництва застосовують критерій і систему економічних показників. Критерій – це ознака, на основі якої дається оцінка діяльності або визначаються параметри на перспективу [4]. П.С. Лоза вважає, що «... критерієм ефективності сільськогосподарського виробництва є маса валового доходу, а результативний показник – чистий дохід» [5].

Савицька Г.В. зазначає, що оцінка ефективності господарської діяльності сприяє «економному використанню ресурсів, виявленню і впровадженню передового досвіду, науковій організації праці, використанню нової техніки і технології виробництва, запобіганню зайвих витрат, недоліків у роботі» для знаходження резервів підвищення ефективності та виживання у конкурентній боротьбі, зміцнення ринкових позицій тощо [6]. Методичний підхід до визначення ефективності діяльності підприємства залишається загальновідомим: результати діяльності порівнюються з витратами або ресурсами, які забезпечили цей результат. Тобто,

показники ефективності є відносними величинами [7]. Таким чином, загальна методологія визначення ефективності може бути формалізована таким співвідношенням [8]:

$$F = \frac{E}{P}, \quad (1.1)$$

де  $F$  - ефективність;

$E$  - ефект (результати);

$P$  - витрати (ресурси).

Питання про обчислення показників ефективності виробництва продукції цукробурякового підкомплексу вивчається в аграрній економічній літературі тривалий час. Спірною є позиція щодо існування якогось одного узагальненого показника ефективності сільськогосподарського виробництва, або це може бути лише система показників. Так, А.В. Шегда стверджує, що для оцінювання економічної ефективності потрібна «...система показників, а не якийсь один з них» [9].

Використання системи показників при визначенні економічної ефективності аграрного виробництва зумовлене, насамперед, його специфічністю, багатогранністю і залежністю від ряду різноманітних природних, виробничо-технологічних та економічних груп факторів. Білошкурський М.В. поділяє показники оцінювання економічної ефективності господарської діяльності на дві складові:

1) система часткових показників (показники ефективності використання трудових ресурсів, основного капіталу, оборотного капіталу);

2) система узагальнюючих показників (узагальнюючі показники результатів господарської діяльності: реалізація, прибуток, рентабельність тощо) [10].

О.М. Царенко усі показники ефективності сільськогосподарського виробництва розподіляє на три групи: показники рівня ефективності виробництва; показники факторів ефективності виробництва; показники результатів зміни ефективності виробництва. При цьому він наголошує на необхідності проведення аналізу на рівні індивідуальних показників підприємства, а також розмежування ефективності витрат й ефективності використання ресурсів [11]. На думку академіка О.О. Гетьмана, основним найбільш загальним показником економічної ефективності є продуктивність праці, яка на рівні підприємства може бути визначена як відношення обсягу виробленої продукції до чисельності працівників, зайнятих на підприємстві. Підвищення продуктивності праці залежить від низки чинників: технічного рівня виробництва, кваліфікації працівників, якості та наявності у необхідній кількості матеріалів [12]. П.В. Круш та інші вчені вважають, що одним з найбільш узагальнюючих показників економічної ефективності діяльності підприємства є рентабельність, яка визначається як відношення отриманого розрахункового прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, до витрат, пов'язаних із створенням і поповненням

основних та оборотних засобів. У цьому показнику відображаються результати витрат не лише живої, а й уречевленої праці, міра використання засобів виробництва, якість реалізованої продукції, рівень організації виробництва та його управління [13]. Проте Латинін М.А. та Канцевич С.І. вважають, що показник рентабельності не може виступати як узагальнюючий показник економічної ефективності через використання суб'єктами господарювання різних методик обчислення амортизації [14]. За умов ринкової економіки для оцінювання ефективності аграрного виробництва академік П.Т. Саблук пропонує використовувати показник норми прибутку. За економічним змістом одержаний результат показує, скільки прибутку отримало підприємство на одну гривню виробничих фондів, а у відносному – яка їх частка окупилася протягом року [15].

Для визначення економічної ефективності підприємств сільськогосподарського виробництва пропонуємо таку систему показників, яка охоплює:

1) вартість валової продукції (грн.) на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 100 грн. виробничих витрат, на 1000 грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів;

2) розмір валового і чистого доходу та прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 100 грн. виробничих витрат, на 1000 грн. основних виробничих фондів;

3) рівень рентабельності й норма прибутку сільськогосподарського виробництва.

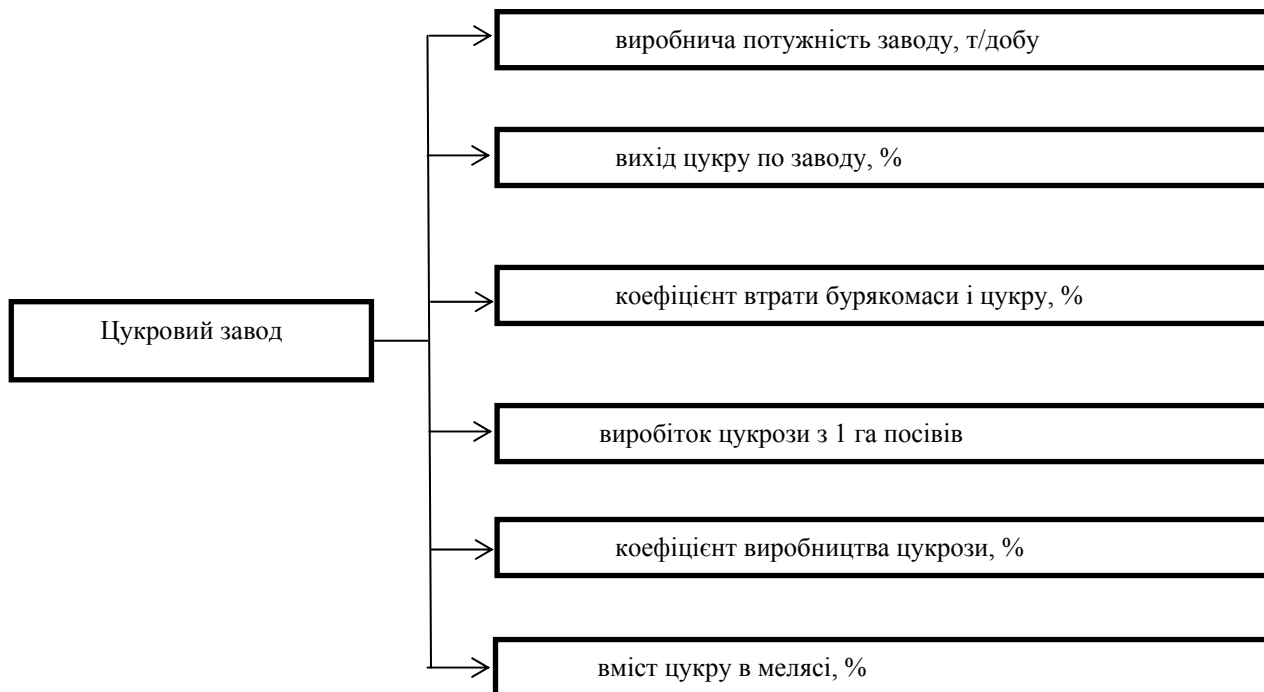
При цьому показники економічної ефективності необхідно визначати і порівнювати за декілька років (у середньому за 3-5 років). Вони характеризують ефективність використання землі як основного засобу виробництва, рівень продуктивності праці, тобто ефективність використання трудових ресурсів, фондомісткість і фондовіддачу продукції, окупність виробничих витрат, рівень рентабельності виробництва.

Ефективність роботи цукрових заводів залежить від ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств виробників сировини. Заводи є основними споживачами цукрових буряків (70-90% у структурі каналів реалізації). Проте українського товаровиробника держава захищає недостатньо: ввізне мито, згідно з умовами СОТ, встановлено 50% митної ціни замість 300 євро за тону та 2% в межах митної квоти на цукор-сирець з тростини; через кордони вільно проникають цукровмісні матеріали, цукрозамінники; сировину з цукрових буряків переробляють переважно на давальницьких умовах, існує дисбаланс інтересів виробників коренеплодів і цукрових компаній (обман під час прийняття сировини, неплатежі, відмова від укладання контрактів тощо), що призводить до відмови від вирощування цукрових буряків, скорочення посівних площ.

Ефективність роботи цукрового заводу визначається величиною втрат бурякомаси і цукру під час приймання, зберігання, внутрішньозаводського транспортування та перероблення

буряків, а також вмістом цукру в мелясі. Показником, що узагальнює значення всіх вище перелічених показників і характеризує роботу цукрового заводу, є коефіцієнт виробництва цукрози (%) до кількості цукрози в прийнятих на приймальний пункт цукрового заводу буряках зони заготівлі. Підвищення економічної ефективності буряківництва можливе як

за рахунок збільшення урожайності цукрових буряків, так і на основі зниження трудових, матеріальних і фінансових витрат на виробництво продукції шляхом впровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій. Система показників для визначення оцінки економічної ефективності цукрових заводів представлена на рисунку 1.



**Рис. 1. Показники оцінки економічної ефективності цукрових заводів**

Показниками ефективності виробництва цукру є урожайність; якість цукрового буряку, що включає: цукристість, % та заводський вихід цукру, %; забрудненість цукрового буряку; собівартість продукції; рівень рентабельності виробництва цукру; норма прибутку.

У зв'язку з відсутністю коштів сьогодні не приділяється увага альтернативним видам палива. Той самий жом, мелясу можна широко використовувати, проте Державних програм з цього приводу поки немає, а бізнес не готовий вкладати гроші в експерименти. Тому, однією із найважливіших, є проблема інвестицій у цукрову галузь.

**Висновки.**

1. Таким чином, оцінка ефективності розвитку підприємств цукробурякового виробництва сприяє знаходженню резервів підвищення їх ефективності та виживанню у конкурентній боротьбі, зміцненню ринкових позицій тощо.

2. Для оцінювання економічної ефективності цукробурякового виробництва використовується система показників, яка зумовлена його специфічністю, багатогранністю і залежністю від ряду різноманітних природних, виробничо-технологічних та економічних груп факторів.

3. Підвищення ефективності цукробурякового комплексу передбачає стратегічні підходи щодо аналізу ситуації на внутрішньому та світовому ринках цукру, вирішення питання реальної державної підтримки виробників, контрольованого імпорту, зняття митних обмежень на експорті операції.

4. Сільське господарство не може нормально розвиватись без зовнішньої фінансової підтримки. Підприємства галузі повинні мати доступ не тільки до короткострокових, а й до довгострокових кредитів, без яких не можливе відновлення їх матеріально-технічної бази. Потрібно зміцнювати інвестиційну привабливість галузі, у тому числі працювати над залученням іноземних інвестицій.

**СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ**

1. Мацибора В. І. Економіка сільського господарства. Підручник / В. І. Мацибора – К. : Вища шк., 1994. – 415 с.
2. Экономическая теория: Учебник для вузов / [С. В. Мочерный, В. Н. Некрасов, В. Н. Овчинников и др.] – М. : ЗАО «Книга-сервис», 2003. – 416 с.
3. Воронін О. Методика визначення узагальнюючого показника економічної ефективності виробництва / О. Воронін. – Економіст. – 2007. - №4 (246). – С. 57-62.

4. Попович И. В. Методика экономических исследований в сельском хозяйстве / И. В. Попович. – М. : Экономика, 1977. – 224 с.
5. Лоза П. С. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства в колхозах / П. С. Лоза. – М. : Наука, 1973. – С. 36.
6. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навчальний посібник / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2005. – 662 с.
7. Голубева Т. С. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства / Т. С. Голубева, І. В. Колос // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - № 5. – С. 66-71.
8. Петрович Й. М. Економіка підприємства : Підручник / Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, О. М. Семемнів. – Львів : «Новий Світ - 2000», 2004. – 680 с.
9. Шегда А. В. Економіка підприємства : Підручник / За ред. А. В. Шегди. – К. : Знання, 2006. – 614 с.
10. Білошкурський М. В. Комплексна оцінка ефективності господарської діяльності в системі антикризового управління підприємствами: автореф. дис. к.е.н.: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / М. В. Білошкурський ; ПВНЗ Європейський у-т. – К., 2009. – 20 с.
11. Царенко О. М. Економічний аналіз діяльності підприємств агропромислового комплексу : Навчальний посібник / О. М. Царенко. – К. : Вища школа, 1998. – 256 с.
12. Макаренко І. О. Критерії економічної ефективності роботи підприємства в умовах антикризового управління / І. О. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - № 7 – С. 121- 125.
13. Круш П. В. Економіка підприємства : Навчальний посібник / П. В. Круш, В. І. Подвігіна, Б. М. Сердюк. – К. : Ельга - Н, КНТУ, 2007. – 780 с.
14. Латинін М. А. Методологічні підходи до оцінювання економічної ефективності виробництва продукції молочного скотарства [Електроний ресурс] / М. А. Латинін, С. І. Канцевич. – Режим доступу: [www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Dtr\\_ep/2009\\_2/files/Econ\\_02\\_2009\\_Latinin\\_Kantsevich.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_2/files/Econ_02_2009_Latinin_Kantsevich.pdf).
15. Саблук П. Т. Ціна – інструмент управління / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 1996. - № 4.– С. 6.



УДК 005.51:657.474.5:664.7.013

**ВІДОМЕНКО І.О., канд. екон. наук, доцент**  
Одеська національна академія харчових технологій

## **СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ ТА КАЛЬКУЛЮВАННЯ ВИТРАТ В ЗЕРНОПЕРЕРОБНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ**

В статті проведено аналіз сучасних проблем планування та калькулювання витрат на підприємствах зернопереробної промисловості, здійснено обґрунтування необхідності розробки нових методичних рекомендацій, які усували б існуючі проблеми та допомагали адаптуватись підприємствам в умовах впровадження нового Податкового кодексу.

**Ключові слова:** планування витрат, калькулювання витрат, методи планування та калькулювання витрат.

The article is devoted to the analysis of modern problems of costs planning and costs calculation at the enterprises cereal-processing industry. Substantiates the necessity of development of new methodological recommendations, which would eliminate these problems and to help enterprises adapt to the introduction of a new tax code.

**Keywords:** costs planning, costs calculation, methods of planning and calculation of costs.

**Вступ.** Економічна криза, яка й на сьогоднішній день досить активно проявляється в реальному секторі економіки, вимагає від українського виробника покращення процесу управління витратами. Це важливо не тільки у взаємозв'язку з введеним в цьому році Податковим кодексом, але і відповідно до того, що саме оптимальні витрати можуть стати суттєвою конкурентною перевагою для підприємства в умовах, що склалися. Особливо це актуально для підприємств зернопереробної проми-

словості, які можуть конкурувати, здебільшого, за рахунок цінової конкуренції.

Для покращення управління витратами необхідно, перш за все, визначитись, що включає процес управління витратами. Здійснення управління витратами передбачає планування та контроль їх рівня, організацію заходів з економії витрат та мотивацію робітників за їх виконання. Основу процесу управління витратами складає планування витрат та калькулювання собівартості. Слід зазначити, що питання планування та контролю